

CCJE(2012)4

Pariis, 13. november 2012

**EUROOPA KOHTUNIKE KONSULTATIIVNÕUKOGU
(CCJE)**

**EUROOPA KOHTUNIKE KONSULTATIIVNÕUKOGU
ARVAMUS NR 15 (2012)
KOHTUNIKE SPETSIALISEERUMISE KOHTA**

**Vastu võetud CCJE 13. plenaaristungil
(Pariis, 5.–6. november 2012)**

Sissejuhatus

1. Kooskõlas Ministrite Komitee antud lähteülesandega on Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) otsustanud koostada 2012. aastal arvamuse kohtunike spetsialiseerumise kohta.
2. Arvamuse koostamisel võeti aluseks CCJE eelmised arvamused, kohtunike *Magna Carta*, liikmesriikide vastused CCJE koostatud küsimustikule kohtunike spetsialiseerumise kohta ja eksperdi, Maria Giuliana Civinini (Itaalia) esialgne aruanne.
3. Arvamuse koostamisel tugines CCJE ka Euroopa Nõukogu õigusaktidele, eriti Euroopa Hartale Kohtunike Statuudi kohta, Ministrite Komitee soovitusel Rec(2010)12 liikmesriikidele kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus, ning tõhusa õigusemõistmise Euroopa komisjoni (CEPEJ) raportile „Euroopa kohtusüsteemid“ (2010. a väljaanne)¹.
4. Liikmesriikide vastustest küsimustikule ja eksperdi aruandest nähtub, et liikmesriikides on levinud kohtunike spetsialiseerumine (edaspidi üldnimetusena erikohtunik) ja/või erikohtud. Spetsialiseerumine on tegelikkus, mis esineb mitmetes vormides – spetsialiseerunud kolleegiumid olemasolevate kohtute juures või eraldi erikohtud. See suundumus on levinud üle kogu Euroopa².
5. „Erikohtunik“ on käesoleva arvamuse tähenduses kohtunik, kes tegeleb kitsa õigusvaldkonnaga (nt kriminaalõigus, maksuõigus, perekonnaõigus, majandus- ja finantsõigus, intellektuaalomandi õigus, konkurentsiõigus) või kes lahendab kohtuasju, mis puudutavad kindlaid faktidel põhinevaid olukordi kindlates valdkondades (nt sotsiaal-, majandus- või perekonnaõigusega seotud kohtuasjad).
6. Kriminaalasjades osalevad vandekohtunikud³ ei ole hõlmatud eespool nimetatud „erikohtunike“ mõistega. Vandekohtunikud ei osale kõikides kriminaalasjades. Neile ei kehti samad koodeksid ja eeskirjad kui tavapärasesse kohtunikonda kuuluvatele kohtunikele ning nad ei ole osa kohtuhierarhiast ega allu selle distsiplinaar- ega eetikareeglitele.
7. Käesoleva arvamuse eesmärk on uurida spetsialiseerumisega seotud peamisi probleeme, võttes arvesse ülekaalukat vajadust tagada põhiõiguste kaitse ja õigusemõistmise kvaliteet ning kohtunike staatus.

¹ Kuigi nimetatud dokumendid ei käsitle otseselt kohtunike spetsialiseerumist, kehtestatakse nendega põhimõtted, mida kohaldatakse kõikide kohtunike suhtes, hõlmates ka erikohtunikke.

² CCJE küsimustikus toodi välja järgmised mitmes Euroopa riigis levinud spetsialiseerumised: perekonnakohus, alaealiste kohus, halduskohus/riiginõukogu, sissereände-/varjupaigaasju lahendav kohus, maksukohus, sõjakohus, töö-/sotsiaalkohus, põllumajanduslepingute kohus, tarbijakaebuste kohus, väikenõuete kohus, testamendi ja pärandiasjade kohus, patendi-/autoriõiguste/kaubamärgikohus, kaubanduskohus, pankrotikohus, kinnisvaravaidluste kohus, vahekohus, raskete kuritegude kohus / assiiside kohus, kriminaaluurimiste järelevalvekohus (nt vahistamisloa, salajase pealtkuulamise loa andmine jne), kriminaalasjades langetatud kohtulahendite täitmise ja kinnipidamisasutustes hoidmise järelevalvekohus.

Euroopa Liidu õigus näeb ette erikolleegiumite või erikohtute loomise teatud õigusvaldkondades, nt ühenduse kaubamärkide valdkonnas (ühenduse kaubamärkide kohtud, nõukogu 20. detsembri 1993. aasta määrus (EÜ) nr 40/94 ühenduse kaubamärgi kohta (artikkel 90)) ja ühenduse disainilahenduste valdkonnas (ühenduse disainilahenduste kohus, nõukogu 12. detsembri 2001. aasta määruse (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta (artikkel 80)).

³ Näiteks assiiside kohtus mitmes liikmesriigis. „Vandekohtunikke“ määratletakse kui isikuid, kes on juhuslikult valitud vandekohtusse vastupidiselt isikutele, kes on ilma juriidilise erihariduseta kohtuliikmed, vt ka allpool punkti 43. Sellised vandekohtunikud võivad kriminaalasjades näiteks mõista karistuse ja otsustada süüdistatava süü üle ning tsiviilasjades võivad nad otsustada hüvitise üle.

A. Spetsialiseerumise võimalikud eelised ja puudujäägid

a. Spetsialiseerumise võimalikud eelised

8. Spetsialiseerumine tuleneb tihti pigem vajadusest kohaneda õiguses toimuvate muutustega kui mis tahes kaalutletud valikust. Uute õigusaktide pideva vastuvõtmise tõttu kas siis rahvusvahelisel, Euroopa või riigisisel tasandil ning muutuva kohtupraktika ja õigusõpetuse tõttu muutub õigusteadus järjest mahukamaks ja keerulisemaks. Kohtunikul on raske tunda põhjalikult kõiki neid valdkondi, kuid samas ühiskond ja vaidluspooled nõuavad kohtutelt üha enam professionaalsust ja tõhusust. Kohtunike spetsialiseerumisega saab tagada, et neil on vajalikud teadmised ja kogemused oma töövaldkonnas.

9. Põhjalikud teadmised teatud õigusvaldkonnas saavad parandada kohtuniku tehtud otsuste kvaliteeti. Erikohtunikud saavad omandada suuremaid eriteadmisi oma konkreetse valdkonnas, mis võib omakorda tugevdada nende kohtute autoriteeti.

10. Kohtuasjade koondamine erikohtunike rühma kätte võib edendada kohtuotsuste järjekindlust ja sellest tulenevalt soodustada õiguskindlust.

11. Spetsialiseerumine võib aidata kohtunikel pidevalt sarnaste kohtuasjadega tegelemise kaudu mõista paremini lahendamiseks esitatud asjade tausta kas siis tehnilisel, ühiskondlikul või majanduslikul tasandil ning seetõttu leida sobivaimad lahendused.

12. Erikohtunikud, kellel on teadmisi muust valdkonnast kui õigusteadusest suudavad läheneda arutlemisel olevatele probleemidele mitmekülgset.

13. Spetsialiseerumine suuremate eriteadmiste kaudu kindlas õigusvaldkonnas võib aidata kaasa kohtu tõhususele ja kohtuasjade haldamisele, võttes arvesse kohtuasjade järjest suuremat hulka.

b. Spetsialiseerumise võimalikud piirangud ja ohud

14. Kuigi kohtunike spetsialiseerumine on arvukatel põhjustel soovitatav, kaasneb sellega ka mitmeid ohte. Kohtunike spetsialiseerumise suurim oht seisneb erikohtunike võimalikus eraldumises üldisest kohtunikukonnast.

15. Kohtunikud, kes spetsialiseerumise tõttu on eelnevalt pidanud tegema otsuse samas küsimuses võivad kalduda eelmiste otsuste kordamisele, mis võib takistada kohtupraktika arenemist vastavalt ühiskonna vajadustele. Sama oht tõusetub ka siis, kui konkreetse valdkonnas teeb otsuseid alati sama kohtunikerühm.

16. Õigusasjatundjad kipuvad välja töötama kontseptsioone, mis on omased nende valdkonnale ja (tihti) tundmatud teistele juristidele. See võib viia õiguse ja menetluse lahterdamiseni, lõigates erikohtunikud ära teiste valdkondade õiguslikust reaalsusest ning kallutades neid kõrvale õiguse üldpõhimõtetest ja põhiõigustest. Selline lahterdamine võib õõnestada õiguskindluse põhimõtet.

17. Ühiskond võib oodata erikohtunike olemasolu seal, kus see tegelikkuses võimalik ei ole. Spetsialiseerumine on võimalik vaid siis, kui kohtud on piisavalt suured. Väiksematel kohtutel võib olla võimatu moodustada erikolleegiume või nõutaval arvul erikolleegiume. See sunnib kohtunikke olema mitmekülgsed ning seetõttu olema suutelised käsitlema laias valikus eriasju. Kohtunike ülemäärane spetsialiseerumine piiraks vajalikku mitmekülgset.

18. Mõnel juhul võib kohtunike spetsialiseerumine kahjustada kohtunikkonna ühtsust. See võib jätta kohtunikele mulje, et nende eriteadmised oma valdkonnas asetavad nad teiste kohtunikega võrreldes eriliste, „väljavalitute“ hulka. Samuti võib see jätta üldsusele mulje, et mõned kohtunikud on „superkohtunikud“ või vastupidi, et kohus on tegelikult kohtunikkonnast eraldi seisev üksnes tehniline asutus. Selle tagajärg võib olla, et üldsus ei usalda kohtuid, mida ei peeta piisavalt spetsialiseerunuteks.

19. Laialdase spetsialiseerumisega kohtu moodustamise eesmärk või tagajärg võib olla see, et spetsialiseerunud kohtu kohtunikud eralduvad ülejäänud kohtunikkonnast, samuti see, et menetlusosalised, sidusrühmade või riigivõim võivad kohtunikele survet avaldada.

20. On täiesti reaalne oht, et ühistel koolitustel, konverentsidel või kohtumistel jääb mulje, nagu teatud õigusvaldkonna kohtunikud, advokaadid ja prokurörid oleksid omavahel liiga heas läbisaamises. See mitte ainult ei riku kohtunikkonna sõltumatuse ja erapooletuse kuvandit, vaid võib tekitada reaalse ohu, et kohtunikke mõjutatakse salaja tegema kohtuotsust teatud suunas.

21. Kuna kohtutel peab olema piisav töökoormus, võib ühes kitsas valdkonnas spetsialiseerunud kohtu loomine tuua kaasa vastava õigusvaldkonna koondumise ühte kohtusse riigi või ühe piirkonna lõikes. See võib takistada juurdepääsu õigusemõistmisele või tekitada liiga suure lõhe kohtuniku ja menetlusosalise vahele.

22. On oht, et spetsialiseerunud kohtunik, kes on kohtunikkonna liige ja kelle ülesanne on anda tehnilist nõu või eksperdiabi, võib avaldada isiklikku arvamust või esitada faktide kokkuvõtte otse oma kolleegidele ilma seda eelnevalt pooltele esitamata, et neil oleks võimalus esitada oma märkusi⁴.

23. Spetsialiseerunud kohtute loomine vastuseks avalikkuse murele (nt terrorismivastased kohtud)⁵ võib põhjustada selle, et ametivõimud annavad nendele kohtutele materiaalseid vahendeid ja inimressursi, mis võib olla teistele kohtutele kättesaadamatud.

B. Üldpõhimõtted – põhiõiguste ja aluspõhimõtete austamine: CCJE seisukoht

24. CCJE rõhutab eelkõige asjaolu, et kõik kohtunikud, nii üld- kui ka erikohtunikud, peavad olema õigusemõistmises asjatundjad. Kohtunikel on oskused ja teadmised, et hinnata ja analüüsida asjaolusid ja õigust ning teha otsuseid erinevates valdkondades. Selleks peavad nad hästi tundma õiguse erinevaid valdkondi ja põhimõtteid.

25. Liikmesriikide vastustest ja eksperdi aruandest on näha, et enamiku kohtusse saabunud asjadega tegelevad üldkohtunikud, mis toonitab nende ülekaalukat tähtsust.

26. Põhimõtteliselt peaksid kohtunikud olema võimelised lahendama kohtuasju kõikides valdkondades. Nende üldteadmised õigusest ja õiguse põhimõtetest, nende terve mõistus ja teadmised reaalsest elust võimaldavad neil kohaldada õigust igas valdkonnas, sh eriteadmisi vajavates valdkondades, vajadusel ekspertide abiga⁶. „Üldkohtuniku“ rolli ei tohiks kunagi alahinnata.

⁴ Siinkohal võib näiteks tuua patendikohtu, kus kohtunikeks ei ole juristid, vaid spetsiifilisi tehnilisi teadmisi omavad isikud.

⁵ „Erikohtuid“ tuleb eristada *ad-hoc*-kohtutest või erakorralistest kohtutest, vt ka punkti 37 allpool.

⁶ Näiteks tervishoiu, tööõnnetuste, tulekahju, ehituse, tehnoloogia jne valdkondades.

27. Mis tahes kohtus määratakse üldkohtunikele lahendada kohtuasju tavaliselt erinevaid eriteadmisi nõudvatest valdkondadest, mis muutuvad kohtunike karjääri jooksul mitu korda. See annab neile laialdased kogemused mitmes õigusvaldkonnas ning seetõttu suudavad nad kohaneda uute ülesannetega ning rahuldada vaidlevate poolte vajadusi. Sellepärast on ülioluline, et kohtunikud saaksid kohe karjääri alguses üldkoolitust, et omandada nõutud paindlikkus ja mitmekülgsus, mis on vajalik üldkohtu vajadustega toimetulemiseks. Tuleb silmas pidada, et üldkohtud peavad tegelema väga paljude erinevate kohtuasjadega, sh sellistega, mis nõuavad teatud ulatuses spetsialiseerumist.

28. Sellest hoolimata on õigus mõnes valdkonnas muutunud nii keeruliseks ja spetsiifiliseks, et kohtuasjade nõuetekohane kaalumine nendes valdkondades nõuab suuremat spetsialiseerumist. Seetõttu on soovitatav, et kohtutes töötaksid nõuetekohase kvalifikatsiooniga kohtunikud, kes vastutavad kindlate valdkondade eest.

29. Nagu kõik kohtunikud, peavad ka erikohtunikud järgima inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: EIÕK) artiklis 6 sätestatud sõltumatuse ja erapooletuse nõuet. Erikohtud ja -kohtunikud peavad täitma ka kõiki muid konventsiooni nimetatud artiklis sätestatud nõudeid: juurdepääs kohtule, menetluse usaldusväärsus, õigus õiglasele kohtumenetlusele ja õigus olla ära kuulatud mõistliku aja jooksul. Kohtutel on kohustus korraldada oma erikolleegiumid selliselt, et nimetatud nõuded oleksid täidetud.

30. CCJE leiab, et spetsialiseerunud kolleegiumite või kohtute loomist peab rangelt reguleerima. Need ei tohiks õõnestada üldkohtuniku pädevust ning nad peavad igal juhul tagama sarnase õiguskaitse ja sama kvaliteedi. Samas tuleb pöörata tähelepanu kõikidele kohtuniku tööd reguleerivatele kriteeriumidele: kohtu suurus, teenistuse nõuded, asjaolu, et kohtunikel on järjest raskem põhjalikult tunda kõiki õigusvaldkondi, spetsialiseerumise kulud.

31. Spetsialiseerumine ei tohi takistada kohtunikule esitatavate nõuete täitmist. CCJE märgib, et on toonud need nõuded välja oma arvamuses nr 11 (2008) kohtuotsuste kvaliteedi kohta ning et nõuded on kohaldatavad kõikide kohtunike ja seega ka erikohtunike suhtes. Tuleb teha kõik mis võimalik, et tagada erikohtutes optimaalsed tingimused õigusemõistmiseks.

32. Üldised menetlusreeglid peavad kehtima ka erikohtutes. Iga erikohtu jaoks eri menetluste kehtestamine võib suurendada põhjustada selliste menetluste arvu, tekitades ohu õigusemõistmisele juurdepääsule ja õiguskindlusega. Üldisest erineva menetluse kehtestamine on lubatud vaid siis, kui see vastab erikohtu vajadustele (nt perekonnaõigusega seotud menetlused, kus laste küsitlemisele kohaldatakse spetsiifilisi, nende huvide kaitseks ette nähtud eeskirju).

33. Ülioluline on tagada, et austatakse õiglase kohtumenetluse põhimõtet, nimelt kohtu kui terviku erapooletust ja kohtuniku vabadust tõendeid hinnata. Samuti on oluline, et juhul, kui kohtukaasistuja või ekspert on osa kohtukoosseisust, peab pooltele jääma võimalus esitada nõuannete kohta, mida õigusosalase haridusega kohtunikule annab kohtukaasistuja või ekspert, oma arvamus. Vastasel juhul võib eksperdiarvamus sisalduda kohtuotsuses, ilma et vaidluspooltel oleks olnud võimalik seda kontrollida või vaidlustada. CCJE eelistab süsteemi, kus kohtunik nimetab eksperdi või kus vaidluspoolled saavad ise kutsuda eksperte kui tunnistajaid, kelle järeldusi saab vaidlustada.

34. Kõiki kohtuasju tuleb menetleda ühtviisi hoolikalt, hoolimata sellest, kas need on esitatud lahendamiseks eri- või üldkohtule. Puudub igasugune põhjus asetada esikohale kohtuasju, mida menetlevad erikohtud. Esikohale võib seada üksnes objektiivsel vajadusel põhinevaid kohtuasju, nt vabaduse võtmisega seotud menetlused või kiireloomulised

meetmed laste hooldusõigust puudutavates asjades, vara või isikute kaitse, keskkond, rahvatervis, avalik kord või turvalisus.

35. Kuigi erikohtutel peavad olema töö tegemiseks piisavad inim- ja haldusressursid ning materiaalsed vahendid, ei tohi see kahjustada teisi kohtuid, millel peaksid olema samad tingimused ressursside poolest.

36. CCJE leiab, et kohtunike mobiilsus ja paindlikkus võib aidata korvata spetsialiseerumisega seotud puudujääke, mida on eespool nimetatud. Kohtunikel peaks olema õigus oma karjääri jooksul muuta kohut või spetsialiseerumisvaldkonda või isegi vahetada erikohtuniku ülesanded üldkohtuniku omade vastu või vastupidi. Mobiilsus ja paindlikkus ei paku kohtunikele üksnes vaheldusrikkamaid ja mitmekülgsemaid karjäärivõimalusi, vaid võimaldab neil omandada kogemusi muudes õigusvaldkondades, või ka nendesse üle minna, mis kahtlemata soodustab kohtupraktika ja õiguse arenemist. Sellest hoolimata ei tohiks taoline mobiilsus ja paindlikkus ohustada kohtunike sõltumatuse ja tagandamatuse põhimõtet⁷.

37. Erikohtunikel võimaldamine kindlates õigusvaldkondades erineb eri-, *ad-hoc*- või erakorraliste kohtute moodustamisest üksikute või konkreetsete asjaolude alusel. On oht, et viimasena nimetatud kohtud ei suuda tagada kõiki EIÖK artiklis 6 sätestatud kaitsemeetmeid. CCJE on juba väljendanud oma vastuseisu selliste kohtute moodustamisele ning viitab siinkohal oma arvamusele nr 8 (2006) „Kohtunike rollist seaduslikkuse ja inimõiguste kaitsel terrorismi kontekstis”. Igal juhul rõhutab CCJE, et juhul, kui sellised kohtud siiski olemas on, peavad nad pakkuma kõiki õiguskaitse meetmeid, mis tavakohtud.

38. Kokkuvõtteks usub CCJE, et spetsialiseerumine on õigustatud üksnes juhul, kui see edendab õigusemõistmist, s.t kui see osutub paremaks viisiks, kuidas tagada nii kohtumenetluste kui ka -otsuste kvaliteet.

C. Spetsialiseerumise teatud aspektid

1. Kohtunike spetsialiseerumine

39. CCJE arvates on arvamuses käsitletavad põhimõtted kohaldatavad allpool käsitletud erikohtute liikide suhtes.

40. Küsimustikule esitatud vastustest nähtub, et liikmesriigiti on suured erinevused „erikohtutes” ja „eritribunalides” kasutatavate kohtunike liikide osas.

41. Spetsialiseerumine toimub erinevalt. Vastavalt asjakohase riigi õigussüsteemile, on võimalikud kas erikohtud, mis on kohtusüsteemi kui terviku üldisest korraldusest eraldi seisvad ja eristuvad, või erikohtud või -kolleegiumid, mis on osa üldisest kohtusüsteemist. Erikohtute või -kolleegiumite jurisdiktsioon erineb tihti üldkohtute omast, erikohtuid või -kolleegiume on sageli tunduvalt vähem ning neid leidub vahel vaid riigi pealinnas. Erikohtutesse ja -kolleegiumitesse võivad kuuluda kohtukaasistujad.

42. Kõige levinumad vahendid spetsialiseerumise saavutamiseks on kohtu kodukorraga erikolleegiumite või -osakondade loomine. Peamised spetsialiseerumise valdkonnad on perekonna- ja alaealistega seotud õigus, intellektuaalomandi õigus, äriõigus, pankrotiõigus, rasked kuriteod, kuritegude uurimine ja karistuste täideviimine.

⁷ Vt CCJE aramus nr 1 (2001), punktid 57, 59 ja 60.

i. „Mittejuristidest kohtunikud”

43. Mitmes liikmesriigis on erikohtud või -tribunalid, mis koosnevad ühest või mitmest õigusosalase haridusega kohtunikust ja ühest või mitmest kohtu- või tribunallihikust, kes ei ole juristid. On erinevaid selliseid „mittejuristidest kohtunikke” ning siinkohal on võimatu esitada põhjalikku analüüsi nende kohta. Sageli esindavad need „mittejuristidest kohtunikud” üht või teist sidusrühma (nt tööandjaid või töötajaid; üürileandjaid ja üürnikke, *échevine*) või neil on konkreetsed eriteadmised, mis on asjakohases erikohtus või -tribunalis vajalikud.

ii. Professionaalsed kohtunikud

44. Professionaalsetest kohtunikest võivad saada erikohtunikud mitmel viisil. See võib toimuda kas tänu enne kogemusele, mis on saadud enne kohtunikuks nimetamist teatud valdkonnas töötamise või pärast nimetamist teatud valdkonnas töötamise käigus.. Alternatiiv võib olla, et erikohtunik sai erikoolitust kindlas õigusvaldkonnas või õigusega mitteseotud valdkonnas ning seejärel nimetati ta ametisse erikohtusse või üldkohtusse eriasjade menetlemiseks tegelevaks kohtunikuks.

45. Kui kohtusüsteemi kõrgemates astmetes on kohtunikud spetsialiseerunud, peaks kohtunike seas siiski valitsema teatud määral mitmekesisust, et kõrgemas astmes oleks võimalik tegeleda igat liiki kohtuasjadega. Selline paindlikkus on vajalik selleks, et tagada apellatsioonikohtute õiguslikku ja põhiseaduslikku eesmärki, s.t tagada, et õigusaktide ja kohtupraktikat tõlgendatakse ja kohaldatakse järjekindlalt. Selline paindlikkus tagab ka, et apellatsiooniastmes ei tegele kindla valdkonnaga liiga väike kohtunikerühm, kellel võib seetõttu olla võimalik suruda teatud valdkonnas oma arvamust peale ning seeläbi takistada õiguse arengut.

2. Teatud kohtute spetsialiseerumine

46. Mõnes jurisdiktsioonis on erikohtud, mis on üldkohtutest eraldiseisvad⁸. Mõnel juhul on eraldiseisvad erikohtud loodud ELi vahendite abil, millega toetatakse erikohtute või kohtute allüksuste loomist⁹. Teistel juhtudel võivad erikohtud olla kohtu struktuuriüksus¹⁰. Kõik need kohtud on erikohtud ja nendes töötavad kohtunikud erikohtunikud. Igas riigis loodud struktuur tuleneb osaliselt ajaloost ja osaliselt nõudlusest teatud liiki erikohtu või -kohtuniku järele selles õigusruumis.

3. Erikohtunike piirkondlik jaotus

47. Arvesse tuleb võtta asjaolu, et mõnes väga spetsiifilises valdkonnas on kohtusse esitatud asjade arv väga väike. Sellisel juhul võib olla vajalik koondada erikohtunikud ühte kohtusse, et tagada nende võrdne töökoormus ja et nad saaksid tegeleda ka muude kohtuasjadega, mis ei nõua erikohtuniku. Kui aga sellise koondamisega minnakse liiga kaugele, tekib oht, et vastav erikohus võib kohtusse pöördujate jaoks kaugeks jääda ning see on probleem, mida CCJE arvates tuleks vältida.

4. Inimressursid, materiaalsed ja rahalised vahendid

48. On hädavajalik, et erikohtunikel ja -kohtutel oleks piisavalt inimressursse ja materiaalseid vahendeid, eriti korralik infotehnoloogia.

⁸ Näideteks on *tribunaux de commerce* Prantsusmaal, töökohtud Belgias, töötribunalid Ühendkuningriigis.

⁹ Vt allmärkuses nr 2 toodud näiteid.

¹⁰ Inglismaal ja Walesis on patendikohus osa lordkantsleri kantselei kolleegiumist (*Chancery Division*), mis tegeleb peamiselt omandi- ja maksuküsimusi puudutavate vaidlustega. Ärikohus on osa kuninganna kohtu kolleegiumist (*Queen's Bench Division*), mis tegeleb lepinguõigust ja väärtegeid puudutavate vaidlustega ning haldusõiguse küsimustega.

49. Kui erikohtute eeldatav töökoormus on väike võrreldes teiste kohtutega, peaks kaaluma selliste vahendite ja tehnoloogiate väljatöötamist ja kasutamist, mida saavad ühiselt kasutada mitmed erikohtud või veelgi paremal juhul kõik kohtud. Inimressursside ja materiaalsete vahendite ühendamine võib olla üks võimalus spetsialiseerumise korraldamisega seotud probleemide vältimiseks. Üld- ja erikohtuid ning -kohtukoosseise hõlmavate suurte „õiguskeskuste” moodustamine võib takistada lihtsat juurdepääsu kohtutele suurte kohtutevaheliste vahemaade tõttu.

50. Erikohtute ja -kohtunikega seotud nõuded ja kulutused võivad olla suuremad üldkohtute ja -kohtunike omadest, nt spetsiaalsete ettevaatusabinõude, mahukate toimikute või pikkade kohtumenetluste ja kohtulahendite tõttu.

51. Kui spetsialiseerumise valdkonnas saab sellised täiendavad kuluartiklid kindlaks teha, on põhjendatud küsida teatud vaidluspoolte kategooriaalt kõrgemaid tasusid, et katta lisakulud tervenisti või osaliselt. Seda võib kasutada näiteks äriõigust või tööstusehitust puudutavate kohtuasjade või patente või konkurentsioigust puudutavate kohtuasjade korral, lapse hooldusõigust puudutavates asjades spetsialiseerumise korral, lapse ülalpidamist puudutavate asjade korral või muud liiki perekonnaõigust puudutavate asjade korral. Spetsialiseerumist nõudvate asjade kõrgemad kulud ei tohiks ületada kohtute tehtavat lisatööd ning peaksid olema proportsionaalsed tööga, mida kohtud tegema peavad ja ka spetsialiseerumise hüvedega nii vaidluspoolte kui ka kohtute jaoks. Samuti ei tundu erikohtute moodustamine üksnes tulude suurendamise eesmärgil ei mõistlik ega põhjendatud.

D. Kohtuniku spetsialiseerumine ja staatus

1. Erikohtuniku staatus

52. Kõikide eespool kirjeldatud spetsialiseerumise liikide puhul on oluline, et kohtuniku roll kohtunikukonna liikmena ei muutuks. Kohtunike spetsialiseerumine ei saa mingil viisil ega üheski aspektis õigustada ega põhjustada kohtusüsteemi kõrvalekaldumist sõltumatuse põhimõttest (s.t nii kohtute kui ka üksikute kohtunike sõltumatuse puhul, vt CCJE arvamus nr 1 (2001)).

53. Juhtpõhimõte peaks olema, et erikohtunikke ei kohelda nende staatuse tõttu mingil moel erinevalt üldkohtunikest. Seega peaksid eri- ja üldkohtunike suhtes kehtima samad seadused ja eeskirjad seoses ametisse nimetamise, ametiaja, edutamise, tagandamatuse ja distsiplinaarkorraga.

54. Parim moodus selle saavutamiseks on nii üld- kui erikohtunikest koosnev kogu. Üks kohtunikest koosnev kogu tagab, et kõik kohtunikud austavad põhiõigusi ja põhimõtteid, mis peavad olema ülemaailmselt kohaldatavad. Sellest tulenevalt ei poolda CCJE erinevate kohtuasutuste või kohtusüsteemide loomist konkreetsete erialade kaupa, sest selle tulemusena võivad erinevatele kohtunikele kehtida erinevad eeskirjad erinevates organisatsioonides.

55. CCJE on teadlik, et mitmes Euroopa riigis on traditsiooniliselt mitmeid eristuvaid kohtute hierarhiaid (nt tavalised ja halduskohtud). Need võivad olla seotud ka kohtunike erinevate staatustega. CCJE leiab, et sellised eraldiseisvad hierarhiad võivad muuta õigusemõistmise ja õigusemõistmisele juurdepääsu keerulisemaks.

56. CCJE arvates tuleks tagada, et:

- jurisdiktsiooni puudutavad vaidlused ei piira õigusemõistmisele juurdepääsu ega põhjusta viivitusi, mis oleks vastuolus EIÕK artikliga 6;
- juurdepääs teistele kohtusüsteemi hierarhiatele, erikohtutele, -kogudele ja -funktsioonidele oleks olemas kõikidel kohtunikel;
- kõik sama staažiga kohtunikud saavad sama tasu, erandiks vaid lisatasu spetsiifiliste ülesannete täitmise eest (vt järgmine punkt).

57. Üld- ja erikohtunike võrdse staatuse põhimõtte peaks olema kohaldatav ka tasustamise suhtes. Ministrite Komitee soovitus Rec(2010)12 artiklis 54 on sätestatud, et kohtunike töötasu peaks „vastama nende ametile ja kohustustele”, et „kaitsta neid ahvatluste eest, mis on suunatud nende otsuste mõjutamisele”¹¹. Eelöeldut arvestades ei tundu mis tahes lisatasu või muu hüvitis üksnes kohtuniku spetsialiseerumise tõttu õiglane, sest ameti eripära ja vastutus on nii üld- kui ka erikohtunike puhul üldjuhul võrdse kaaluga. Lisatasu, muu hüvitis või tasu teatud ülesannete eest (nt öötöö eest) võib olla õigustatud, kui saab kindlaks teha konkreetseid alused, millest järeldada, et erikohtuniku ameti eripära või tema vastutuse (sh isiklik vastutus, mis võib kaasneda erikohtuniku ülesande määramisega) tõttu on selline hüvitamine vajalik.

58. Eetikareeglid ning kriminaal-, tsiviil- ja distsiplinaarvastutuse eeskirjad ei tohi erineda üld- ja erikohtunike lõikes. CCJE arvamuses nr 3 (2002) sätestatud kohtunike käitumisstandardeid peab kohaldama võrdselt nii eri- kui ka üldkohtunike suhtes. Piisavaid aluseid erinevaks kohtlemiseks ei ole kindlaks määratud.

59. Kui erikohtunik tegeleb tõenäoliselt vaid väikese ja ühe valdkonna advokaatide või vaidluspooltega, peab ta olema oma käitumises hoolikas, et tagada oma erapooletus ja sõltumatus

2. Hindamine ja edutamine

60. Mis puudutab kohtunike töötulemuste hindamist, siis on kriteeriumid mitmekesised ja tuntud (vt CCJE arvamused nr 3 ja 10 (2007)). Spetsialiseerumine iseenesest ei õigusta erikohtuniku töö kõrgemale seadmist. Ühe või mitme spetsialiseerumisvaldkonna aktsepteerimisega väljendatud paindlikkus võib olla oluline tegur kohtuniku töötulemuste hindamiseks.

61. Kohtute nõukogu või muu kohtunike töötulemuste hindamise eest vastutav sõltumatu asutus peaks seega olema väga ettevaatlik otsustamisel, kas ja millises ulatuses on erikohtuniku töötulemused võrreldavad üldkohtuniku omadega. See nõuab erilist hoolsust ja kaalumist, kuna üldiselt on lihtsam saada selget pilti üldkohtuniku töötulemustest võrreldes erikohtunikuga, kes võib kuuluda väiksesse gruppi ja kelle töö ei pruugi hindaja jaoks olla nii läbipaistev või tuntud.

62. Edutamise kohta kehtib sama¹². CCJE arvates ei ole õigustatud edutada erikohtunikke varem üksnes nende spetsialiseerumise tõttu.

3. Koolitus ja spetsialiseerumine

63. CCJE arvamuses nr 4 (2003) sätestatud põhimõtted üldkohtunike koolituse kohta kehtivad ka erikohtunike koolituse suhtes. Asjaolust, et erikohtunike staatus ei erine põhimõtteliselt üldkohtunike omast tuleneb, et kõik nõuded kohtunike sõltumatuse kaitsmiseks ja parima kvaliteediga koolituse pakkumiseks kehtivad nii üld- kui ka erikohtunike suhtes. Üldiselt peaksid koolituskursused olema avatud kõikidele kohtunikele.

¹¹ Vt ka CCJE aramus nr 1, punkt 61.

¹² Vt CCJE aramus nr 1, punkt 29.

64. Põhimõtteliselt tuleks austada kohtuniku soovi spetsialiseeruda. Selles osas viitab CCJE oma arvamusele nr 10 ja eriti sättele, mis käsitleb kohtunike valimist. Piisava koolituse¹³ peaks tagama mõistliku aja jooksul pärast vastava soovi avaldamist. Vastavat koolitust peaks pakkuma enne, kui kohtunik määratakse spetsiaalsesse valdkonda ja koolitus peaks lõppema enne uute ülesannete täitma asumist.

65. Koolituse vajaduse ja selle kasulikkuse ning teiselt poolt olemasolevate vahendite vahel peaks valitsema tasakaal. Seetõttu ei saa erikohtuniku koolitust eeldada, kui selleks puuduvad vahendid või kui vastavad vahendid tuleksid tähtsamate koolituste arvelt. Määramist spetsialiseerunud valdkonda ei saa nõuda, kui näiteks eeldatav töökoormus vastavas valdkonnas on liiga väike õigustamiseks erikohtuid või -kohtukoosseise. Kohtu, kohtu tööpiirkonna, piirkonna ja isegi riigi suurus võib olla aluseks erinevatele lahendustele spetsialiseerumise osas ja koolituse osas spetsialiseerunud valdkondades. Kuid sobival asjaoludel võib kasulikuks osutuda koostöö pideva rahvusvahelise koolituse pakkumisel.

4. Kohtute nõukogu roll

66. Kui on olemas kohtute kõrge nõukoda, siis selle või muu samaväärse organi volitused ja vastutus peavad olema üld- ja erikohtunike suhtes ühesugused. Erikohtunikke peaks esindama või neil peaks olema võimalus esitada oma probleeme samamoodi nagu üldkohtunike puhulgi. Kuid avalikes huvides peaks ühe või teise rühma eelistamist vältima.

5. Spetsialiseerumine ja osalemine kohtunike assotsiatsioonides

67. Erikohtunikel peab olema sama õigus kui kõikidel teistel kohtunikel saada ja olla kohtunike assotsiatsioonide liikmeteks. Kohtunikukonna kui terviku ühtsuse huvides ei ole eraldi assotsiatsioonid erikohtunike jaoks soovitatavad. Erikohtunikel peaks olema võimalik suhelda omavahel oma valdkonna teemadel, nt vahetada erialast teavet, korraldada konverentse, kohtumisi jne, kuid nende staatusega seotud huve saab ja peaks kaitsma kohtunike üldise assotsiatsiooni raames.

Järeldused

i. CCJE rõhutab eelkõige asjaolu, et kõik kohtunikud, nii üld- kui ka erikohtunikud, peavad olema asjatundjad õigusemõistmises.

ii. Põhimõtteliselt peaksid õigusemõistmises mängima domineerivat rolli „üldkohtunikud“.

iii. Erikohtunikud ja -kohtud peaksid eksisteerima vaid siis, kui nad on vajalikud seaduse või faktide keerukuse või spetsiifilisuse tõttu ning seega nõuetekohase õigusemõistmise huvides.

iv. Erikohtunikud ja -kohtud peaksid alati olema ühe kohtusüsteemi kui terviku osa.

v. Nagu „üldkohtunikudki“ peavad ka erikohtunikud järgima sõltumatuse ja erapooletuse nõuet vastavalt inimõiguste konventsiooni artiklile 6.

vi. Põhimõtteliselt peaksid üld- ja erikohtunikud olema võrdse staatusega. Kohtunike eetikareeglid ja vastutus peavad olema kõigi jaoks ühesugused.

¹³ Vt CCJE arvamus nr 4, punkt 30.

vii. Spetsialiseerumine ei tohi nõrgendada õigusemõistmise kvaliteeti ei „üld-“ ega erikohtutes.

viii. Tihti piisab spetsialiseerumise vajaduste rahuldamiseks kohtunike mobiilsusest ja paindlikkusest. Põhimõtteliselt peaks kõikidel kohtunikel olema võimalus spetsialiseeruda ja läbida vastav koolitus. Erikoolitusi peaksid korraldama avalik-õiguslikud kohtunike koolitusasutused.

ix. Selle asemel, et erikohtunikest koosnevas kohtukoosseisus oleksid ka spetsialistidest kaasistujad, kes ei ole õigusteadlased, on soovitatav, et eksperdid määraks kohus või vaidluspooled ning et ekspertide arvamusi saaks vaidlustada ja pooled saaksid esitada märkusi.

x. Kohtute nõukogu või muu sarnase organi volitused ja vastutus peaksid olema kohaldatavad võrdselt nii üld- kui ka erikohtunike suhtes.